

Ennen näkemätöntä Tom of Finlandin halun kuvia

Pia Livia Hekanaho

Nimellä ”Ennennäkemätöntä – Unforeseen” tapahtui kesän 2006 aikana kaksi merkittävää asiaa: julkistettiin näyttely, joka keskittyi Tomin aiemmin julkisuudessa tuntemattomiin kuviin sekä julkaistiin näyttelykatalogina toimiva, katseen kestävä kaksikielinen teos *Tom of Finland. Ennennäkemätöntä – Unforeseen*. Teoksessa Tomin töitä analysoi näyttelystä vastannut Helsingin kaupungin taidemuseon johtaja Berndt Arell. Kirjan kaksi muuta artikkelia keskittyvät hahmottelemaan miestä Tomin hahmon takaa ja pohtimaan niitä pervohistorian muutoksia, jotka tulevat esiin myös Tomin työssä ja elämäntarinassa. Suomalaiseen lesbo- ja homohistoriaan perehtyneen tutkija Kati Mustolan esseessä Tomin of Finlandin takaa hahmotellaan Kaarinassa syntyneen Touko Laaksosen (1920–1991) elämäntarinaa ja asetetaan se suomalaisen homohistorian kontekstiin. Kolmas artikkeli on kirjan intiimein ja koskettavin. Se on Tomin pitkäaikaisen ystävän ja MSC-kaverin Tuomo Niemelän henkilökohtainen kirjoitus ystävästään Toukosta, joka oli myös piirustuspöytänsä ääressä viihtyvä Tom of Finland ja Suuri Salaperäinen Suomalainen, jonka kuuluisuus tuli melkoisena yllätyksenä viralliselle Suomelle.

Ennennäkemätöntä sijoittuu kahdessakin mielessä merkivuoteen: Tom of Finlandin kuolemasta tulee tänä vuonna

15 vuotta, mutta sen lisäksi Tomillekin tärkeän ”reilujen kaverien kerhon” MSC Finland – Tom’s Clubin perustamisesta on tänä vuonna kulunut 30 vuotta. MSC on tietenkin lyhenne Motor Sports Clubista, ja kyseessä on kerho miehekkäistä homoista, fetisseistä kuten nahasta, kumista ja univormuista sekä SM-seksistä ja prätkestä pitävälle miehille. Siitä lähtien, kun MSC on ollut ECMC:n jäsenjärjestö, jäsenyys on ollut mahdollinen vain miehille – mikäli asia jäi askarruttamaan jonkun naisfettarin mieltä. Koska sain nyt muisteluvaihteen silmään, raportoin vielä yhden juhlavuoden: heinäkuussa pidettiin myös historian 20. *Finlandization*-kokoontumisajot.

Ennennäkemätöntä-näyttely oli esillä Kluuvin galleriassa 21.6.–27.8.2006, ja sen toteutti Helsingin kaupungin taidemuseo yhdessä MSC Finland – Tom’s Clubin kanssa. Koska näyttely itsessään on osa suomalaista pervohistoriaa, puolustanee sen pieni kertaus tässä yhteydessä paikkaansa. *Ennennäkemätöntä* oli suurin Suomessa järjestetty Tomin taidetta esittelevä näyttely. 1990-luvulla kahdessa näyttelyssä esillä olleet työt oli lainattu Los Angelesissa toimivan Tom of Finland Foundationin kokoelmista. *Ennennäkemätöntä*-näyttelyyn teokset sen sijaan saatiin Euroopasta, ja huomattava osa nyt nähdyistä 90 teoksista on nimenmukaisesti ennen näyttelyissä näkemättömiä. Suurin osa

SQS
02/06

123

Pervolinssi
Taidegalleria

Pia Livia
Hekanaho

töistä on saatu näyttelyyn suomalaisilta keräilijöiltä; noin kolmannes on lainattu Ruotsista ja Hollannista. Suurin osa töistä edustaa tekniikkaa, josta Tom on kuuluisin: ne ovat valokuvantarkkoja piirustuksia, joissa huomiota kiinnittää erityisesti taiteilijan kyky kuvata mustan nahan houkuttelevaa hohtoa saappaissa, chapseissa ja nahkarotseissa. Enimmäkseen esillä olevat piirrookset ja litografiat ovat peräisin Tomin tuotteliaalta 1980-luvulta, mutta joukossa on todellisia harvinaisuuksiakin, esimerkiksi kopioita ilmeisesti Tomin itsensä ottamista valokuvista hänen 1950-luvulla myymistään pienistä pornokuvista. Niitä hän myi Helsingin tapaamispaikoissa. Kuvat ovat kaikesta päätellen olleet kovassa käytössä inspiroimassa omistajiaan kohtaamisissa puistoissa ja käymälöissä.

Ennennäkemätöntä on herättänyt suurta kansainvälistä

kiinnostusta, joten jos se nyt jäi Helsingissä näkemättä, niin matkustaessa kuvat pääsee jatkossa näkemään. Näyttelyssä esillä olleisiin töihin pääsee tutustumaan myös *Ennennäkemätöntä*-kirjan sivuilla. Kirjassa Berndt Arell tarkastelee teoksia suhteessa yhtä lailla Tomin uran eri vaiheisiin kuin muutoksiin homouden esittämisessä

sekä taiteen ja pornografian rajankäynnissä. Hän analysoi teosten toistuvia piirteitä, kuten fantasian keskeisyyttä ja liioittelua sekä erilaisten ryhmäseksitilanteiden variaatioita, joissa tutkitaan halun, vallan ja aggression keskinäisiä siteitä. Arell nostaa esiin myös ajatuksen ”osallistuvasta havainnoinnista”, pornografian rakenteelle keskeisestä piirteestä, joka toistuu Tomiin töissä monin tavoin. Teoksissa on usein hahmo, joka ilmeisen inspiroituneena tarkkailee syrjästä toisten naimista. Tämä tarkkailijahahmo dramatisoi katsojalle tarjotun paikan: katsoja voi osallistua kuvaan mutta pysytellä samalla sivussa varsinaisesta aktista. Sadomasokistiset sessiot kuuluvat Tomiin tuotannon kantaviin teemoihin. Arell avaakin taitavasti teosten alistumiseen ja alistamiseen keskittyviä fantasioita, jotka

voivat joillekin katsojille olla varsin vierasta maaperää. Lisäksi tekstissä on samaa henkeä kuin Tomiin teoksissa, molemmista tulee mukava tunne kynän kuljettamisesta pilke silmäkulmassa ja virne suupielessä.

Wanna come? – You’re invited

Otsikko on lainattu yhdestä historiallisesta party-kutsusta, joka on julisteena esillä näyttelyssä. Näyttelyn avajaisissa sai töiden ja niiden ylösponon tutkimisen sekä tuttujen tapaamisen lomassa juoda hyvää olutta ja rapsakkaa lonkeroa kirjan kustantajan Liken piikkiin. Juomia vuolaammin kuumassa näyttelytilassa virtasi kuitenkin hiki. Hikisen tiivis tunnelma innoittikin loistavasta näyttelyarkkitehtuurista vastaavan lavastustaiteen legendan Ralf Forströmin murjaisemaan omassa puheenvuorossaan: ”Täällähän on kuin homosaunassa. Nautitaan!” Tom of Finland on häkellyttävän keskeinen vaikuttaja, kun puhutaan siitä homohaluun kirjoittautumisen kulttuurista, joka toisen maailmansodan jälkeen muutti mielikuvia homoista feminiinisinä ”kolmannen sukupuolen” edustajina. Tomiin ja toisen homopornon klassikon, Etiennen, kuvalliset fantasiat ovat osaltaan tuottaneet tapoja ilmaista miesten halua maskuliinisuuteen toisissa miehissä. Missäpä maskuliinisuus esiintyisikään yhtä latautuneessa muodossa kuin ”Tomiin miehissä”.

Nyt nähdyt kuvat esittävät usein Tomiin ystäviä ja hänelle tärkeitä ihmisiä. Osa töistä on fantasioita ja tutkielmia teemoista, jotka saivat piirtäjän kyrvän seisomaan: kohteita *makkomiehiä*, reippaita joukkopanoja, pullottavia

etumuksia ja tarkkoja tutkielmia siitä, mikä pullottaa (mieluiten ympärileikattuna). Taiteilijan stonduksen tärkeyden Tom itse selitti haastatteluissaan: hyvää eroottista taidetta ei synny, elleivät kuvat ensimmäiseksi onnistu kiihottamaan tekijäänsä.

Näyttelyn myötä Kluuvin galleria on jaettu kolmeen huoneeseen: pääsaliin, jossa on pääosa piirroksista, pääsalista lohkaistuun darkroomiin sekä pienempään näyttelyhuoneeseen, joka dokumentoi sitä kulttuuria, jossa Tomiin taide syntyi – ja jonka kuvastoa Tomiin taide ja fantasiat toisaalta tuottivat ja muokkasivat. Tässä pienessä tilassa on nähtävissä Ilppo Pohjolan vuonna 1991 valmistunut *Daddy and the Muscle Academy*, dokumentti Tomista ja hänen taiteestaan. Nähtävillä on myös Tomiin omiin kokoelmiin kuuluneita univormuja (muun muassa amerikkalaisen moottoripyöräpoliisin univormu) sekä laaja vitriinillinen aineistoa osakulttuurista, johon Tom vaikutti ja joka vaikutti häneen: kuvituksia, esitteitä, kaupallisia homolehtiä ja järjestölehtiä. Täältä löytyvät sarjakuvasanjarit Kake ja Pekka, Tomiin piirtämät MSC:n jäsenlehden *Prätkäpostin* kannet sekä muun muassa historialliset *Physique Pictorial*-lehdet, joihin piirtämiensä kuvien myötä Tom sai kansainvälisen kuuluisuuden ohella myös taiteilijanimensä. Mukana on myös kuva, josta Tomiin kansainvälinen ura todella alkoi. Kuvassa hymyilee iloisesti kultakutrinen tukkijätkä lapikkaissaan. Kyseessä on kansikuva, jolla Tom debytoi *Physique Pictorialin* piirtäjänä vuonna 1957.

Daddy and the Muscle Academyn tarjoamat Tomiin haastattelut näyttivät kerta toisensa jälkeen imaisevan katsojat seuraamaan elokuvaa pitkäksi aikaa. Kenties kaikkein

kiintoisinta pienessä tilassa on nonstoppina pyörivä Tomille kuulunut homopornoelokuva. Pitkiä otoksia viikkokäistä miehistä kävelemässä kohti kameraa, 1970-lukuista estetiikkaa: uima-altaita, rintakarvoja, psykedeelisiä paitakankaita ja liehulahkeisia housuja – beigestä pitsistä. Elokuvan tempo on taide-elokuvamaisen verkkainen, joten katsoja saa seurata tunnelmankehittelyä aika tovin ennen varsinaisen toimintaosion alkamista. Video on Jim Frenchin *Colt Studion* tuotantoa, joten ilmassa voi leppättävien lahkeiden lomasta haistella pornohistorian havisevia siipiäkin.

Halun tiloja

Näyttelytilan voi tulkita jakaantuvan myös kolmeen halun tilaan, jotka kaikki edustavat Tomin taiteelle keskeisen nahkamieskulttuurin keskeisiä kohtaamispaikkoja. Nämä halun tilat ovat tietenkin kruisauspaikat, baaritiski ja darkroom. *Ennennäkemätöntä*-teoksen kirjoitukset osoittavat omalta osaltaan, kuinka tärkeitä hahmotellut halun tilan olivat myös Tomin elämässä. Näyttelytilaan on ilmaantunut muutama suomalaiskansallinen koivu edustamaan ulkona olevia kruisauspaikkoja, joita dokumentoivat myös muutamat valokuvasuurennot – puistonpenkillä Tähtitorninmäellä istuskelevat hattupäiset herrat ovat nimittäin yhdessä Helsingin homohistorian kuuluisimmassa kruisauspaikassa. Keskellä suurempaa näyttelysalia sopii nojailla baaritiskiinkin, jonka yllä on Tomin eri aikoina piirtämiä julisteita nahkaklubeja, tapahutumia ja turvaseksikampanjoita varten. Prätäkäkin salissa on, tietenkin.

Darkroom sisältää slingin (vain katsottavaksi) ohella näyttelyn eksplisiittisimmin touhukkaat kuvat. Tähän on sijoitettu myös sadomasokistista seksiä esittävät kuvat, joista *Ennennäkemätöntä*-kirjan kirjoittajatkin toteavat,

SQS
02/06

127

Pervolinssi
Taidegalleria

Pia Livia
Hekanaho

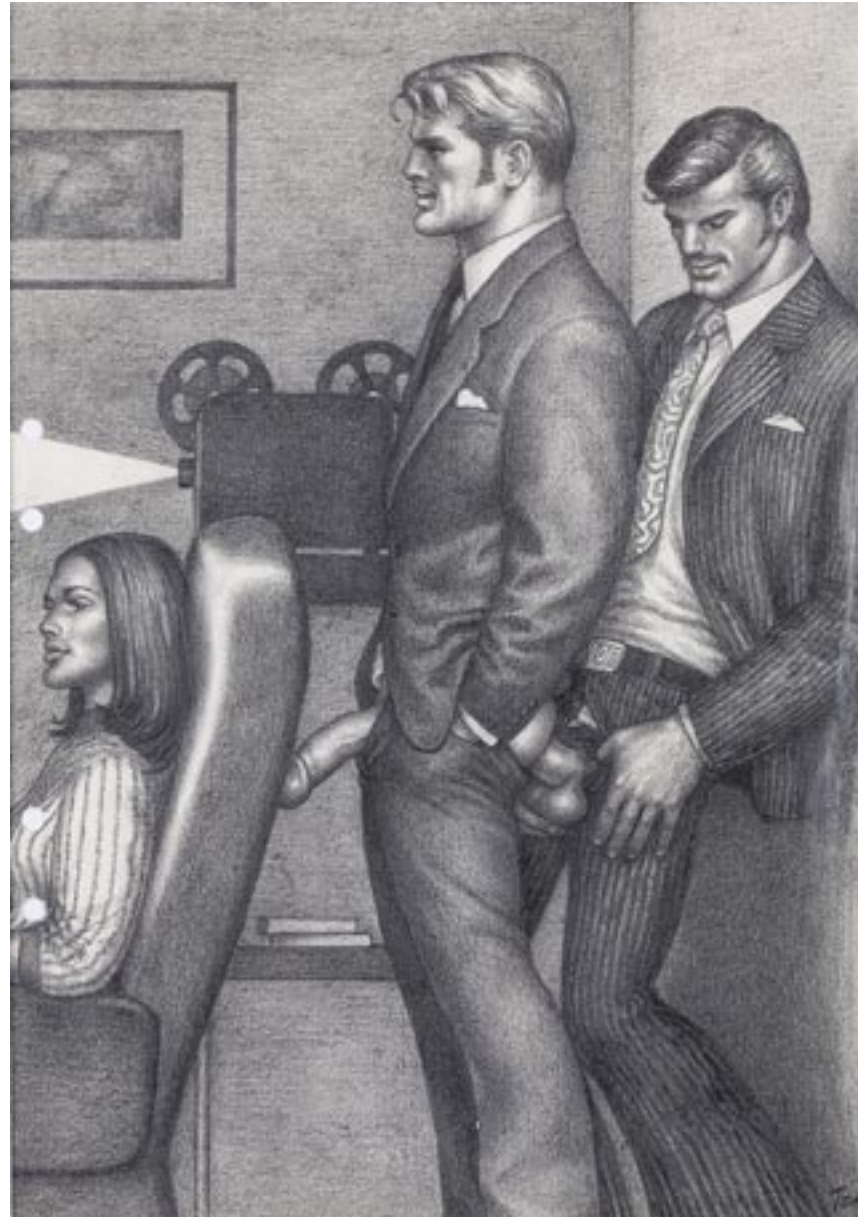
että Tomin piirroksissa SM-seksi on sopimuksenvaraista fantasioiden toteuttamista eikä väkivaltaa; tilanteissa on olennaista, että kaikki osapuolet nauttivat. Tyypillisesti vallassa olemisen ja alistetuksi joutumisen tasapaino on kuvissa herkkä, ja niskan päältä pudotaan helposti vaikkapa saappaan alle. Mikäpä sen parempaa, kuten useissa kuvissa kiiltävien saappaiden vieressä kuvattujen mies-

kasvojen ilmeet kertovat. Kuten Berndt Arell (s. 99) toteaa, Tomin tuotannon tärkeimpiin ja omaperäisimpiin piirteisiin kuuluu kuvattujen fantasioiden iloisen nautinnonhaluinen leikkisyys ja tapahtuminen maailmassa, joka ei ole hierarkkinen riistäjien ja hyväksikäytettyjen järjestelmä. Samoin erilaiset auktoriteetin symbolit muuttuvat kuvissa kerran toisensa jälkeen silmäniskun ja virnistyksen kera leikin ja nautinnon välineiksi. Ilmaukset kuten ”poliisi pamputtaa” tai ”valta on perseestä” saavat näissä kuvissa aivan uusia merkityksiä.

En ole ensimmäinen, joka on kiinnittänyt huomiota Tomin kuvissa harvoin esiintyvien naishahmojen vihamieliseen käsittelyyn. Ne muutamat esillä olevat kuvat, joissa Tom kuvaa naisia tai heteroseksisiä, eivät poikkea tästä misogynisesta linjasta. Yleensä kyseessä ovat tilaustyöt. Aiheestakin kuvat ovat saaneet monet kommentoimaan, miten vaikeaa naisen piirtäminen Tomille on mitä ilmeisimmin ollut. Siinä missä miehen kalu on Tomin teoksissa fetisseistä keskeisin, naisen genitaalit ovat kauhun ja inhon lähde. Stereotyyppisten naishahmojen käsittely on jokseenkin ilkeää, kenties ennen kaikkea siksi, että kuvissa esiintyessään naiset edustavat heterokulissia, pakkoa sovittautua vaadittuun normiin. Toistuvassa asetelmassa esimerkiksi mies ”saa miestä” vakuutellessaan esimerkiksi puhelimesa rakkauttaan naiselle. Vastarinta ”vaimoa” kohtaan saa edustaa vastarintaa koko normatiivisen hetero-seksuaalisuuden vaatimuskirjoa kohtaan. Kuvat, joissa on vain kisailevia miehiä, edustavat Tomin tuotannossa fantasiaa vapaudesta pakkoheterouden normien ja merkkien tuolla puolen. Tomin ”men only” -todellisuus muistuttaa tässä

suhteessa William S. Burroughsin hahmottelemaa himon ja väkivallan kyllästämaa maailmaa, jossa olisi vain miehiä haluamassa miehiä. Fantasioilla, joissa heteroseksuaalisuus yritetään hävittää separatismilla, on siis historiansa niin homo- kuin lesbokulttuurissa. Fantasioilla on tietysti kaikupohjansa – onhan Eve Kosofsky Sedgwick (1994) toisaalta analysoinut heteroseksuaalisen kulttuurin hygieenistä unelmaa terveestä maailmasta ilman yhtäkään homoa tai lesboa.

Kyllähän naisen piirtäminen kieltämättä on Tomille tuottanut vaikeuksia. Esimerkiksi käy piirustus *Kotielokuva*, jossa kaksi miestä ilakoi keskenään kotielokuvan katsomiseen uppoutuneen vaimon selän takana. Vaimon jyrkävien piirteiden perusteella tosin on vaikea hillitä epäilyksiä rotevaleukaisesta miehestä lähiörouvan dragissa. Vikuroiva katseeni tuottaa ihan uuden ristiinpukeutumisasiheisen kuvan! Useimmiten Tomin työt ovat nimettömiä, mutta joskus niillä on kieli poskessa -asialliset nimet, kuten *Kolme miestä rentoutumassa*, *Nimetön (neljä miestä, keskellä puu)* tai *Nimetön (neljä miestä ja hevonen)*, jossa hennoin ääriivoin luonnosteltu hevonen seuraa taustalta ratsupoliisin rentoutumista miesseurassa työn lomassa. Moni tunnistaa kuvista ystäviä ja tuttavuuksia. Toisaalta niin näyttelyssä kuin kirjassakin pääsee tutkimaan piirrosten mestarillista kynänjälkeä ja toistuvia aiheita. Suosituksia seuraaville katsojille? Sävähdyttävintä on kyllä kuulakärkikynällä toteutettu piirustus *Mökki*, ilmeisesti lahja ystäville. Sen huiman sommittelun näkemiseksi luonnossa kannattaa kyllä matkustaa sinne, missä näyttely seuraa vaksi nähdäänkään.

SQS
02/06

129

Pervolinssi
Taidegalleria

Pia Livia
Hekanaho

Virikemateriaalia

Tom of Finland. Ennennäkemätöntä – Unforeseen. Helsingin kaupungin taidemuseon näyttely Kluuvin galleriassa 21.6.–27.8.2006.

Arell, Berndt & Kati Mustola 2006: *Tom of Finland. Ennennäkemätöntä – Unforeseen.* Helsinki: Like.

Sedgwick, Eve Kosofsky 1994: *Tendencies.* London and New York: Routledge.

Näkemisen arvoiset ovat myös Tom of Finland Foundationin kotisivut eroottisen taiteen kokoelmineen osoitteissa <http://www.tomoffinlandfoundation.org> ja <http://www.erotcart.com>.

Kirjoittajan lisäys: Berndt Arell, joka vielä *Ennennäkemätöntä*-kirjaa ja näyttelyä toteutettaessa oli Helsingin kaupungin taidemuseon johtaja, toimii tekstin ilmestyessä Kiasman johtajana.

Näyttelyssä olleiden ja näyttelyluettelossa julkaistujen kuvien käyttöoikeudesta tässä artikkelissa kiitos oikeuksien haltijalle Tom of Finland Foundationille sekä yksityisille lainaajille. Kiitos myös kuvat käyttöön antaneelle Helsingin Kaupungin Taidemuseolle.

SQS
02/06

130

Pervolinssi
Taidegalleria

Pia Livia
Hekanaho